

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

מאורות

בס"ד

גיליון כ"ח

תשע"ה

חפ"ר 551

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

שנים מקרא ואחד תרגום – לפני שבת

להחליף את קריאת התרגום בקריאת פירוש רש"י לפרשה. ביחס לזאת התפתחה מחלוקת, והשולחן ערוך פסק בהקשר זה בדרך של פשרה: לכתחילה יש לקרוא את התרגום, אבל אם קרא פירוש רש"י יצא ידי חובה. וזו לשון הפסיקה:

אף על פי שאדם שומע את כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שניים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרו ודיבון. אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שניים יקרא גם תרגום וגם פירוש רש"י (שולחן ערוך, אורח חיים, רפה, א–ב).

יהי, כי כן, לימודנו לשם שמיים
רצוי וגלוי וידוע בפני הבורא יתברך,
ויהיו פרשיות התורה חלק מפרשיות חיינו
ללמדנו חכמה ודעת וטעם טוב,
למען נלך בדרכים היעודות לנו
בנועם ומתוך יראת שמיים
עכשיו ובימים אחרים.

ד"ר סמדר פלק-פרץ

מרצה בהתמחויות לאנגלית ולספרות

ביבליוגרפיה

- א. אליהו, מרדכי הרב זצ"ל, "שניים מקרא ואחד תרגום", מתוך: "קול צופיך", גיליון 342, באתר ישיבה, <http://www.yeshiva.org.il/midrash/4320>
- ב. טלבי, חיים. "להשתלשלותה של קריאת שניים מקרא ואחד תרגום", בתוך כנישתא: מחקרים על בית הכנסת ועולמו (בעריכת: יוסף תבורי), הוצאת אוניברסיטת בר אילן ומכון לנדר, תש"ע, עמ' קנה–קצ.
- ג. פרץ, יוסי. "שניים מקרא ואחד תרגום: לאור הממצא בכתבי יד האשכנזים של התורה בימי הביניים", בתוך: טללי אורות, יד (תשס"ח), עמ' 53–61.
- ד. הערך "תרגום אונקלוס", בתוך: אנציקלופדיה יהודית, אתר דעת, מכללת הרצוג: <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1876>

תקנה הלכתית היא לקרוא את פרשת השבוע שלוש פעמים במהלך השבוע: פעמיים בנוסח המקרא ופעם נוספת בנוסח תרגום. מעבר לשמיעת הפרשה בשבת בציבור, בבית הכנסת, חייב אדם לקרוא, באופן יחידני, את פסוקי הפרשה: פעמיים במשך השבוע בנוסח המקרא ופעם אחת את תרגום אונקלוס בארמית. קריאה זו נועדה לחזק את קריאת התורה על ידי כך שכל אחד מישראל יעסוק בקריאת הפרשה.

מקור תקנת קריאת השמו"ת (שניים מקרא ואחד תרגום) בגמרא (ברכות ח"א ע"ב):

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום [...] שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

מכאן לומדים כי מובטחת אריכות ימים לקורא שניים מקרא ואחד תרגום.

על החיוב לקריאה ולימוד יחידני של הפרשה, נוסף על הקריאה בציבור, אמר מרן רבי יוסף קארו על סמך דברי הטור (אורח חיים, סימן רפה א'): "אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה של שבת בציבור, חייב הוא לקרות לעצמו כל שבוע שניים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרו ודיבון" (במדבר לב, ג).

התרגום לארמית שימש במשך תקופה ארוכה גרסה פשוטה יותר להבנה, עבור הציבור אשר לא שלט בשנים קודמות בשפה העברית: "להשמיע לנשים ולעמי הארץ" (רש"י לבבלי, מגילה כא ע"ב). הארמית הייתה לשון אשר ליוותה את העברית במהלך כשלושת אלפים שנה. במשך שנות גלות בבל הפכה שפה זו ללשון הגולים, ומשעלו לארץ ישראל הרי שעלתה זו עמם. אולם עם חלוף השנים ושינוי העתים התעוררו סביב תקנה זו מחלוקות, שכן הציבור שלמענו תוקנה תקנה זו לא הבין כבר את שפת התרגום. אי הבנת השפה הארמית יצרה בעיות הן במהלך הקריאה בבתי הכנסת הן ביחידות.

תשובות שונות ניתנו ביחס למחלוקת זו. היו שקראו את התרגום בארמית ואף הציבו מתורגמן בבית הכנסת, אשר הוסיף תרגום בשפה המקומית. עם זאת, המענה שניתן מפי המצדדים בהמשך קריאת גרסת התרגום הוא, כי אין בתרגום רק משום המרת שפה אחת בשפה אחרת לצורך הבנתה, בקרב אלה שאינם בקיאים בראשונה, כי גם משום פרשנות בעלת ייחוד, המבארת את המקרא. רב נטרונאי גאון למשל, אשר צידד בקריאת התרגום בארמית, נסמך בדבריו על דברי התלמוד הבבלי במגילה ג ע"א: "מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלוהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא? ויקראו בספר תורת האלוהים – זה מקרא, מפרש – זה תרגום". ר' משה מקוצי, מגדולי חכמי צרפת בעלי התוספות במאה ה-13, היה הראשון אשר העלה את האפשרות

חינוך מתחיל מהבית!

¹ "עטרו ודיבון" אלה הן המילים הפותחות פסוק בפרשת שמות, שכולו רצוף בשמות מקומות (במדבר לב, ג).

פרשת אחרי מות-קדושים

הרש"ר הירש כותב:

פרק זה מתחיל בכבוד אב ואם, שהוא אבן היסוד של כל מוסר אנושי, חברתי [...] יחס היהודי של בנים להוריהם [...] הוא נשמת חיי המשפחה, המגדלת בנים לתורת ה' ומטפחת בהם כל מידה טובה.

הבסיס לחיי חברה תקינים הוא חיי משפחה המחנכים למידות טובות, ובא לידי ביטוי ביחסי בנים להוריהם. לכן אומר הרב הירש שהמצוות שהתחדשו בפרק זה (ויקרא, פרק ט), ובעיקר אלה הקשורות למידות ולתכונות אופי, הן המחנכות ליושר ולנאמנות, לאחוה ולפייסנות ומשתיתות את חיי החברה על אהבת הרע. הרי אלו מידות טובות – שכוח המדינה לא יכפה עליהן, ושופט בשר ודם לא יעניש עליהן, ושליטתן בחברה תלויה רק באופי חבריה.

אם כן, התנאי ההכרחי והראשון לחיי קדושה בעם ישראל הוא חיי משפחה תקינים. קשרי נישואין ואיסורי עריות מהווים מסגרת ובסיס לקדושת עם ישראל. מובן שמתוך חיי קדושה בין איש לאשתו אפשר גם לחנך את הדור הבא, את הילדים, הסופגים את חיי הקדושה דרך ההורים ולומדים דרכם מהי יראת ה'.

בסיום מסגרת הפרשיות אחרי מות-קדושים אפשר לראות את התוצאות שגם הן קשורות לחינוך בבית. כהקדמה לעונשים על עריות מופיע הפסוק, "כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת" (שם כ, ט), והרמב"ן אומר: "יחזור לראש הפרשה שאמר: 'איש אמו ואביו תראו'". הורים שאינם מחנכים ליראת ה' ולקיום מצוות עלולים לגרום, חס ושלום, למצב של "איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו", שהוא המצב המנוגד לתחילת הפרשה.

הציווי "קדושים תהיו", הבא בתוך המסגרת של איסורי העריות ועונשם, וכן המצווה הראשונה – יראת אב ואב, מלמדים אותנו שיעור חשוב: קדושת עם ישראל מבוססת על הקשר הטהור בין איש לאשתו ובחינוכם ליראת ה'. יחסי חברה תקינים, ערכי מוסר ומידות טובות בין בני אדם, שורשם בתוך הבית, בחינוך של אב ואב וביחס הנבנה ביניהם ובין ילדיהם.

החינוך מתחיל מהבית!

יהי רצון שנוכח ונצלח לחנך את ילדינו ליראת ה' ולאהבתו מתוך חיי משפחה נאמנים ושלמים.

ענת מרום

בוגרת ההתמחות לתנ"ך

פרשות אחרי מות וקדושים מחוברות ושייכות זו לזו. הרצי"ה קוק זצ"ל, מסביר בעניין העריות:

בפרשת אחרי מות מופיעה האזהרה על האיסור, ואחר כך התוצאה – העונש – בפרשת "קדשים" [...] איסורי העריות מופיעים בניגוד לטומאות הגויים ובפרט על מנת להרחיק את עם ישראל ממעשי ארץ מצרים וממעשה ארץ כנען, "אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה נטמאו הגויים" (ויקרא יח, כד).

בין איסורי העריות שבפרשת אחרי מות לתוצאה – העונש – שבפרשת קדושים, מופיע הציווי "קדשים תהיו כי קדוש אני" (שם יט, ב). זה ציווי כללי המופנה לכל עדת בני ישראל והמתפרט על ידי מצוות רבות המופנות לכל אחד ואחת מעם ישראל. ציווי זה כולל ומקיף את כל תחומי החיים של העם היהודי: חוקים ומשפטים, מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו.

מדוע בוחרת התורה לפתוח את פירוט הציווי הכללי, "קדשים תהיו" דווקא בציווי "איש אמו ואביו תראו"?

מה החשיבות הגדולה של יראת אב ואב? מה הקשר בין יראת אב לקדושה?

אור החיים הקדוש מסביר שהקשר בין מצוות "קדשים תהיו" למורא אב ואב הוא רמז לגדר עריות. בפירושו הוא מביא את מאמר חז"ל (סוטה לו ע"ב) כהוכחה לקשר שבין עריות ויראת אב ואב: כאשר תקפה אשת פוטיפר את יוסף במצרים והוא נאבק בייצרו, הזדמנה לו תמונת דיוקן אביו וכך מנע עצמו מעברה חמורה זו.

יוסף הצדיק הציל את עצמו מתועבות ארץ מצרים על ידי כך שהיה ירא מאביו. המחויבות למצוות שלמד בבית, לצניעות ולנאמנות בין אב לאם, היא שעזרה לו להתגבר על יצרו ולהניצל מאשת פוטיפר.

רעיון זה של ציור דיוקן האב, כאשר אדם נאבק ביצר העריות ובמיוחד במקום שבו התועבות והמעשים בתחום העריות הם סמל לטומאה – בארץ מצרים, מבטא את גודל המחויבות שלנו כלפי הורינו, כלפי מי שחינך אותנו למידות טובות ולמצוות. יראת האב והאם עומדת בניגוד ליצר העריות, בניגוד לשבירת המסגרת המשפחתית התקינה, ומהווה את הבסיס להמשך היותנו עם קדוש.

שנת שמיטה

על השמיטה מתוך דברי הרצי"ה קוק (2)

מצוות התלויות בארץ

הנשמתיות הכלל-ישראלית מתגלה רק בארץ ישראל, עד כדי מציאות של מצוות תלויות בארץ. "ושבתה הארץ שבת לד'". המצוות הן תלויות בארץ. איננו מוצאים בשום מקום את הביטוי "הארץ התלויה במצוות". באופן אמיתי, כל מצוות התורה קשורות לארץ. וכשעם ישראל מופיע בשלמות בריאותו בארצו, נמשכות מכך מצוות מיוחדות התלויות בארץ.

ענין שמיטה אצל הר סיני

מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני? אלא, מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולם נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם מסיני. למשל, בשבת יש כללים ופרטים, אבות ותולדות, דברים חמורים ודברים קלים. שמיטה היא דוגמא לכל התורה כולה, שבה יש כללים ופרטים השייכים כולם למקור אלוהי אחד. גילוי זה נעשה באופן הבולט ביותר במצוות שמיטה הנאחזת בקרקע. אמנם יש עוד מצוות התלויות בארץ בכללות האומה והמדינה. כל התורה כולה בדוגמת ובדמיון התקשרות זו. לכן "כי תבואו אל הארץ" ומיד "ושבתה הארץ".

ושבתה הארץ

מה פירוש "ושבתה הארץ"? הרי אנו שובתים ולא הארץ? אנו מקבלים עלינו מצוות, ומה מובן הדבר שהארץ מקבלת מצות עשה? ואמנם הרמב"ם כותב שיש מצות עשה "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה". לארץ ישראל יש נשמה ושייכות לחלות מצוות. זה שייך לסודות התורה והארץ. ארץ ישראל היא בריאה מיוחדת, בין אם הדבר מובן לנו עכשו בין אם איננו מובן. "ושבתה הארץ" מתיחס לעם עם הארץ. "מי כעמד ישראל, גוי אחד בארץ", אף הארץ שייכת ל"נצח ישראל". "הארץ לעולם עמדת". במצוה זו מתגלה לדורות המקור האחדותי של כלליה ופרטיה של תורה.

מתוך: שיחות הרב צבי יהודה – ויקרא (בעריכת הרב שלמה אבינר), ירושלים תשנ"ג, עמ' 243–244.